

מצבה ומזבח

שיחה לפרשת
ויצא

מעובד מתוך שיחת
מו"ר הרב דוד דודקביץ שליט"א

וְהָאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שִׁמְתִי מִצְבָּה יְהִיָּה בֵּית אֱלֹקִים

מצבה ומזבח

רְגְלֵי עֲמֻדָה בְּמִישׁוֹר בְּמִקְהָלִים אֲבָרָךְ ה'

הרמב"ן כתב בפרשת לך-לך משפט ידוע לכל: "אומר לך כלל והוא ענין גדול: כל מה שאירע לאבות סימן לבנים". יש להבין את משמעותה של האימרה הזו. האם האבות לא הבינו אירועים מסויימים, והקב"ה הביא אותם עליהם רק כסימן לבניהם, ורק במבט לאחור אנו יודעים שדבר זה אירע בשבילנו? או שמא האבות היו מודעים לסיבת אירועים אלו ואף כיוונו בשעת מעשה לכך, ויתרה מכך, אולי הם אף יזמו מעשים על מנת להקל על עתיד בניהם?

מתוך לימוד דברי הרב קוק זצ"ל, בספרו 'מְדַבֵּר שׁוֹר' (הדרוש התשיעי)¹, נבחין עד כמה האבות הזדהו עם מעשיהם שמעצבים את חיינו מאז ועד עתה כיחידים וכאומה:

והנה האדם הוא הולך, ואי אפשר ללכת כי אם בב' רגלים, וב' רגלי הנפש הן: רגל א' היא המעשים טובים שצריך כל אחד במה שהוא יחיד, והרגל השנית היא במה שהוא חלק מהכלל.

לאדם יש שתי "רגליים" המייצבות אותו על הקרקע: השייכות שלו אל עצמו בזהותו ובמעשיו, ובשייכות שלו אל הכלל והציבור.

איזו רגל כל אחד מאיתנו היה מגדיר כחשובה יותר? האם את היחידית או את הכללית? הרב עונה על שאלה זו:

והנה הדבר הקודם לכל הוא במה שהוא חלק מהכלל וכבר יש לו יתד להתלות עליו כיון שאינו פורש מן הציבור, אף על פי שהאמת יש לה רגלים², היינו ב' רגלים שיהיה שלם בין מצד הכלל ובין מצד הפרט; מכל מקום, כיון שהוא מכניס את עצמו בתוך הכלל הוא קרוב להנצל.

במקורו, זהו דרוש לראש השנה שעניינו על פי הזוהר הקדוש³ - "בתוך עמי אנכי יושבת", ועל ידי ההתקשרות וההשתייכות של האדם לכלל ישראל הוא ניצל בדין. מדוע? מפני שעל הכלל אין ביקורת כפי שיש על היחיד, וממילא כאשר האדם מעוניין בלימוד זכות על עוונותיו, ילך ו"יטמין עצמו בתוך כלל ישראל"⁴ כמבואר בחסידות.

¹ הספר 'מְדַבֵּר שׁוֹר' מאגד בתוכו מאמרים שהרב קוק זצ"ל כתב בעצמו, אלו מאמרים שהרב דרש בקהילתו בבויסק משנת תרנ"ד עד שנת תרנ"ו. כותרתו של הספר מעידה על שמו: "בעניי בעזרת החונן לאדם דעת, הצעיר ושפל אנשים, אברהם יצחק בן אדוני מורי ורבי הרב המופלג בתורה ויראה, מוה"ר שלמה זלמן הכהן שליט"א שור המכונה קוק". פירוש הביטוי 'שור' הוא לראות, וכך גם משמעות המילה 'קוק' ביידיש. אולי זו הסיבה שהרב קרא גם לספרו על אגדות הש"ס עין-איה, מפני שספריו עוסקים בהסתכלות הפנימית על המציאות.

² המשפט הזה איננו "דרוש" עממי כפי שיש טועים לחשוב, מקורו הוא בספר מדרש "אותיות דרבי עקיבא" (בתי מדרשות ח"ב) ד"ה אלף כיון ששמע. ומעין זאת בילק"ש בראשית רמז ג'.

³ זוהר לבראשית, פרשת נח דף סט. ובעוד מקומות רבים.

⁴ שם משמאל מועדים ראש השנה שנת תרעז: "לזה כתיב בתוך עמי אנכי יושבת, היינו שיטמין עצמו בתוך כלל ישראל, ולמשל כמו המטמין עצמו בתוך קיבוץ אנשים לראות דרך סדק שבין האנשים את המלך העובר על פניהם, אחרי שלא מצא כח ואומץ בנפשו לעמוד לפני המלך ולראותו להדיא".

על כן אמר דוד המלך ע"ה על עצמו דרך ענוה:⁵ "רָגְלִי עֲמֹדָה בְּמִישׁוֹר בְּמִקְהָלִים אֲבָרְךָ ד'" – לשון יחיד, כלומר אף על פי שאיני שלם בב' הרגלים אלא ברגלי אחת, דהיינו במה שאני דבוק בכל לב אל הכלל כולו ואוהב באהבה גמורה לכל אחד ואחד מישראל, מכל מקום זו הרגל היא חזקה, שהיא עומדת במישור ואינה נופלת, כי היא הרגל של כח הכלל "במקהלים אברך ד'", והוא דבר שיש לו חוזק וקיום.

הרב זצ"ל דורש את הפסוק בתהלים (כו יב): "רָגְלִי עֲמֹדָה בְּמִישׁוֹר בְּמִקְהָלִים אֲבָרְךָ ה'". בתחילה נכתבה המילה 'רגל' בלשון יחיד: "רָגְלִי", ובהמשך הפסוק אומר דוד שהוא מברך את ה' דווקא ברבים – "בְּמִקְהָלִים". לומד מכך הרב, שלדוד היתה רגל חזקה אחת – הרגל הכללית, ולכן הוא מברך את ה' דווקא בכלל, בתוך כל הקהל, ועם כל זאת רגלו זו חזקה כל כך עד שהוא עומד יציב עמדה במישור, למרות הקושי שיש בדרך כלל בעמידה על רגל אחת בלבד. זו ענוותנותו של דוד מלך ישראל ש"לית ליה מגרמי כלום" ומלא ענוה וביטול כלפי כל אחד מישראל⁶, וכל מהותו היא שייכותו הכללית לעם ישראל.

בסלונים ישנה אימרה: "אם אתה רואה קבוצה של יהודים רוקדים, תדחוף את ראשך ביניהם". זו לא דחיפה על מנת להיות במרכז העניינים, אלא כדי להיות "בלוע" ושייך לכלל. כך גם התבטאו חז"ל (חגיגה ט ב): "וחסרון לא יוכל להימנות" – זה שנמנו חביריו לדבר מצוה והוא לא נמנה עמהן". כאשר אתה רואה יהודים מתקבצים לדברים טובים – הצטרף אליהם. השייכות לקבוצה יכולה להחזיק אנשים בקודש במשך כל חייהם, ובדורנו הרצון להשתייכות מתבטא אפילו בדברים שוליים⁷, מפני שקל יותר להתמודד עם קשיים בתוך קבוצה של אנשים המתמודדים יחד (זהו גם אחד העניינים המרכזיים אצל בעל הסולם זצ"ל ובנו הרב"ש זצ"ל כפי שמופיע בספר המאמרים ברכת שלום ריש ח"א).

על כן כדי להשיג כתיבה טובה, שלבינונים היא בר"ה כדאמרינן בתפילה: "בר"ה יכתבון", מסוגל מאוד כח השלום שהוא אהבת הכלל, וזה גורם שנכתב בספר שהקב"ה כותב עליו שמו שלום (...) וכיון שאוהב הוא באמת את הכלל ודאי ישוב ויתקן דבריו ודרכיו, שהרי העולם וכלל ישראל נידון אחרי רובו ו"כל ישראל ערבים זה בזה", וכיון שאוהב את הכלל לא יחטא גם מצד כונה זו שלא יגרום היזק אל הכלל.

אף שלפעמים יהיה טועה בנפשו שניחא לו שכר העבירה יותר מהפסדה ח"ו אף שהיא טעות גדולה, אבל כיון שמדת השלום מושרשת בלבבו, איך ימלא לבו לגרום היזק אל הכלל בשביל הנאה שלו, על כן שיהיה השלום חתום באמת יתקן גם כן את עצמו, בדרכים הפרטיים שלו.

הרב קוק מכוון לדברי הרמב"ם בהלכות תשובה (ג ד): "לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כלה כאילו חציו זכאי וחציו חייב... חָטָא חָטָא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כלו לכף חובה... עשה מצווה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כלו לכף זכות". בעקבות דברי הרמב"ם, נותן לנו הרב קוק את ההרגשה

⁵ ר' אברום זצ"ל שיבח מאוד את הספר 'מדבר שור', מפני שהוא שריד אחרון לדרשנות של הדורות הקודמים. האמת היא שגם ר' אברום עצמו היה דרשן עצום, ששילב בדרשותיו הלכה ואגדה באופן בהיר עד שהשומע היה בטוח שדבריו הם פשט המקורות.

⁶ כפי שאומר דוד המע"ה למיכל על עצמו: (שמואל ב פרק ו): "וְהִיִּיתִי שֹׁפֵל בְּעֵינַי וְעַם הָאֲמֹתוֹת אֲשֶׁר אֶמְרָתָ עִמָּם אֶכְבְּדָה". ועיין בדברי הבת עין לפרשת מקץ: "ואינו יכול להתפלל כי אם בבחינת בתוך עמי אנכי יושבת היינו שיכלול עצמו בתוך כלל ישראל ויאהוב את כל אחד ואחד מישראל".

⁷ כגון, להבדיל, קבוצות ריצה ופעילות גופנית ועד מעגלי שירה או מתופפים וגם קבוצות תמיכה למיניהן.

שיש לנו אחריות על הכלל כולו⁸. גם אם לאדם יש מחשבה מוטעית שבחשבונו הפרטי והאישי ח"ו, כדאי לו לעבור על העבירה, אך כאשר המחשבה והאחריות על הכלל מושרשות בלבבו הוא יימנע מעשייתה, שהרי עשייתו משפיעה על כל העולם כולו, כדברי הרמב"ם, וודאי לא יקלקל ויזיק לכל העולם לשם הנאתו האישית. ממילא, כאשר האדם חי את המחשבה הכללית ומשייך את עצמו לכלל, יתקן בכך גם את דרכיו האישיים.

מצבה ומזבח

כעת הרב זצ"ל מקשר את הדברים לפרשות השבוע שלנו. מוכרת שיטתו של הרב צבי יהודה זצ"ל שהפרשות מסודרות בזוגות: בראשית-נח, לך-וירא וכו'. גם הפרשה שלנו והבאה אחריה הן זוג: ויצא-וישלח. הרב זצ"ל מביא פסוק מהפרשה הבאה, אך הנושא אותו הוא מעלה שייך אף לפרשתנו.

ויעקב אבינו ע"ה אמר לבניו: "הסירו את א-להי הנכר אשר בתוכם והטהרו והחליפו שמלותיכם, ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח לאל העונה אותי". ונראה לרמז כשנשים לב בהבדל שבין מצבה למזבח. והנה מצבה אמרו חז"ל שהיא של אבן אחת ומזבח של אבנים הרבה, ועל מצבה אמרו חז"ל על פסוק: "אשר שנה ד' אלהיך" – "אף על פי שאהובה היתה בימי האבות מכל מקום עכשיו שנאה".

בפרשתנו, פרשת ויצא, יעקב מקים מצבה העשויה מאבן אחת, אך בפרשה הבאה הוא משנה את מנהגו ומקים מזבח העשוי ממספר אבנים. כפי שמביא הרב, חז"ל כבר דרשו את השינוי ממצבה למזבח. רש"י מבאר שהסיבה לכך היא שהגויים הפכו את המצבה לעבודה זרה ולכן עלינו לשנות ולהקים מזבחות, אך הרב זצ"ל יבאר זאת אחרת:

ונראה טעמא דמלתא, כי הנה אמרו חז"ל: "אין קורין אבות אלא לשלשה", והיינו כי הם סללו לנו שלשה דרכים מפולשים לעבודת השי"ת: אברהם כפי מדתו באהבה, יצחק ביראה, יעקב אבינו ע"ה בכח התורה. והנה בימיהם שהם תקנו את הדרכים היה צריך שבכל זמן של כל אחד מהאבות היתה מדתו שולטת ודרכו בעבודת השי"ת היתה הרצויה.

כאשר נוסדה על ידי האבות שיטה ודרך חדשה בעבודת ה' בעולם, היה הכרח ללכת בדרכה. אם ינסו בתחילה לשלב בין כל השיטות, שתי השיטות לא יקבלו את מקומן. לדוגמא, לו אברהם אבינו היה חי את כל חייו בשילוב של אהבה ויראה, שתי המידות הללו לא היו שלמות⁹.

⁸ בחזיון האור-קולי על קרב הגבורה בעמק הבכא במלחמת יום הכיפורים, מספר אחד מהלוחמים שהשתתף בקרב את סיפורו. במהלך הסיפור הוא מתאר את הרגשתו בשעה שהתקרב לקו האש עם הטנק ומולו עומדים עשרות טנקים סורים. שואלים אותו בחזיון כיצד היה לו אומץ לעמוד כך אל מול כל הטנקים, והוא משיב שכאשר שמע את המפקד צועק את הפקודה "לעלות לעמדות ירי" כולם הבינו את הסכנה העצומה שבדבר, אך הוא חשב שאם הוא לא יעלה לקו האש, כל הפלוגה שלו תהיה בסכנה גדולה. אותו לוחם סיפר שהאחריות והדאגה לחבריו וההשתייכות לפלוגה הן אלו שנתנו לו את הכח לעלות לקו האש ולהסתכן.

כשיצאתי מהחזיון אמרתי לבני משפחתי שאמנם אינני חוזר בי מהתמיכה בפסק ההלכה של הגר"א שפירא זצ"ל על סירוב-פקודה לעקירת ישובי ומתייבבי גוש קטיף, אך מי שלא ראה את הסרט הזה והבין מהי משמעותה וחשיבותה של לכידות פלוגתית ושייכות צבאית ולאומית, לא יכול להורות בסוגיה הזו. אחד מהשיקולים בפסיקה זו הוא ההבנה שהצבא בנוי סביב המושגים הללו, והמורל והלכידות שקיימים בו הם אלה שבעבורם אדם מוכן למות ולמסור את נפשו.

⁹ ראה בשיחה לפרשת חיי-שרה תש"פ, בה הוסבר שזהו חששו של אליעזר עבד אברהם, שיצחק בן אדונו יחליף את כל שיטת אברהם אבינו.

אבל כשכבר נשרשה הקדושה ב"ב שבטים, נעשו מהרכבות אלה הג' דרכים כמה וכמה נתיבות חלוקות, ומכל מקום כולן עולות בקנה אחד. וכן הוא רצון השי"ת שכל אחד ואחד יעסוק בתורה ומצות לפי מדתו רק שיתאחד עם הכלל וילך על פי דרך התורה.

בתוך הכלל ישנן דרכים רבות שנוצרו ממינונים שונים של שלוש השיטות המרכזיות שבאו לנו ירושה מאבותינו. יש יהודי ששיטתו היא שהאהבה רבה מהיראה ויש יהודי שעבודתו הפוכה בדיוק. וודאי שההבדלים הללו יוצרים שינויים רחוקים זה מזה, אך יחד עם השוני יש צורך וערך גדול להתאחד עם הכלל. לכל יהודי יש שתי רגליים, האחת שייכת לשיטתו ולמידתו האישית, והשנייה מאוחדת עם הכלל על אף השוני של הרגל הראשונה – "בְּמִקְהָלִים אֶבְרָךְ ה'". ההתקשרות לכלל ישראל אינה באה על חשבון האופי האישי של כל יהודי. האדם אינו צריך לוותר על שלו אלא להיות קשוב לזולת ולדעת לקבל זה מזה ולהתברך ולגדול גם מעבודת ה' השונה ממנו ולאהוב זה את זה למרות השוני הרב, ו"מיני ומיניה תסתיע שמעתא".

וַיִּקַּח מֵאֲבֵנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מִרְאֵשֵׁתָיו -

ניתן להבין את הרעיון הזה בשפה נוספת. למרות שכל ילדי ישראל גדלו על דברי חז"ל שתחת ראשו של יעקב היו י"ב אבנים שנהפכו לאבן אחת, וניתן לחשוב שאין עוד פירושים לכך מלבד ביאור זה – למרות זאת יש לדעת שיש בדברי חז"ל שלוש דעות בדבר. דעה אחת היא שתחת ראשו של יעקב היו שתי אבנים; השנייה סוברת שהיתה תחת ראשו אבן אחת; ודעה נוספת שהיו י"ב אבנים.

ה'אוהב-ישראל' מאפטא מביא את שלוש הדעות הללו ומבאר שהשיטה לפיה מוטלות שתי אבנים תחת ראשו של יעקב מרמזת לעבודתם של אברהם ויצחק, וכאשר יעקב לקח שתי אבנים הוא התכוון לאחד את שתי השיטות הללו לעבודה אחת. השיטה השנייה, לפיה יעקב לקח אבן אחת, היא כנגד שיטתו המחודשת של יעקב עצמו, ובעצם יעקב אינו 'משלב' בין שתי שיטות אבותיו אלא יוצר תחתיהן עבודה חדשה. השיטה השלישית, מבאר האוהב ישראל, היא כנגד י"ב שבטי ישראל¹⁰, וכאשר כל שבט פועל בעבודתו קיימים כל הצירופים האפשריים למיצוי שיטת שלושת האבות.

עבודת היחיד וההתקשרות לכלל

הרב קוק משבח את העבודה האישית של כל יהודי וכל שבט צריך למצוא את עבודתו הייחודית, אך כל צירוף חייב לדעת שהוא לא הצירוף היחיד וישנם עוד חלקים המשלימים את כללות העבודה.

על כן, כל זמן שהיה דרך אחד לרבים היתה עבודה רצויה על מצבה של אבן אחת לרמז על כח אחד ודרך אחד. אבל אחר כך רצה הקב"ה שעל ידי ריבוי הדרכים ושינוי הדעות וכל אחד יתנהג בתורה ועבודה כפי ענינו וכולם יתכוונו לשם שמיים, בזה יתגדל ויתקדש שמו הגדול ב"ה. על כן רצונו דוקא במזבח של הרבה אבנים שכולן מתחברות יחד, אבל מצבה שגא, שעכשיו מורה מצבה על דרך אחד נבדל וזה לא ירצה בעיני השי"ת.

כך עונה הרב על השאלה מדוע המצבה שהיתה אהובה בזמן האבות כעת היא שנואה. מבאר הרב, שכיוון שבזמנם היתה רק דרך אחת לעבודת ה' ממילא היתה גם מצבה העשויה מאבן אחת שלמה. אך כאשר יש גיוון

¹⁰ על מנת לבאר את הייחודיות של שיטה זו, משתמש האוהב ישראל בביטוי ידוע בספרי החסידות – י"ב אלכסונים. כאשר לוקחים קוביה בעלת שש פאות ומציירים בכל פאה שני קווים אלכסוניים, יהיו י"ב קווים כאלו בכל הקוביה. כאשר נחתוך את הקוביה לפי הקווים הללו, היא תתחלק לכ"ד חלקים. כ"ד הוא מספר המורה על מיצוי סך כל חלקים, כפי שישנם כ"ד צירופים לשם הו"ה. לומד מכך האוהב ישראל, ש"ב השבטים מכוונים כנגד י"ב גבולי אלכסון.

ומספר דרכים, האבן האחת שנואה בעיני הבורא. מי שחושב שדרכו היא היחידה ואין עוד דרכים זולתה, מזכיר את המצבה אותה שנה ה' אלוֹקֵינו. דבר זה אינו רק טעות מחשבתית, אלא דבר השנוא בעיני ה'.

יצחק אבינו תכנן לברך את אחד מילדיו בברכה המרכזית היחידה שיש לו – "הַבְּרָכָה אֶחָת הוּא לְךָ אָבִי" (בראשית כז לח). ליצחק יש דרך אחת אותה הוא רוצה להמשיך בעולם, ולכן שייך לברך אחד בברכה המתאימה לדרך הזו¹¹. סברתו היא שמי שהולך בדרך שלו מבורך, ומי שלא ילך אף אינו יכול להתברך. אך יעקב אבינו יודע שיש כמה דרכים לעבודת ה' ויש צורך בכולן, ולכן לכל אחד משנים-עשר ילדיו הוא נותן ברכה המיוחדת לו, לעבודתו האישית – "אִישׁ אֲשֶׁר כְּבָרְכָתוּ בְּרַךְ אֹתָם" (בראשית מט כח).

והנה עד יעקב אבינו ע"ה לא היה צריך לקבע ענין השלום והאחדות, אבל יעקב שהיו לו כבר י"ב שבטים וכל אחד היה מיוחד בדרכו, היה צריך לקבע השלום והאחדות, על כן תחילה כשהיה בבית אל בצאתו מבאר שבע ולא היו לו הבנים עשה מצבה, ועתה בנה מזבח, וזירז אותם על השלום.

בפרשתנו, כאשר יוצא יעקב אבינו מארץ ישראל, הוא עוד אינו נשוי וללא ילדים ולכן הוא מקים מצבה מאבן אחת (שגנוזות בה בהעלם י"ב אבנים, כדברי חז"ל); אך כאשר הוא עולה לבית אל-עם כל ילדיו הוא מייסד מזבח העשוי מאבנים רבות, כנגד מספר הדרכים שיש בעבודת ה'.

רבים חושבים שהרב קוק זצ"ל היה יחידי בשיטתו, ואומרים זאת על פי היכרותם הדלה עם עולם החסידות. אך כאשר סוקרים את כל רוחבו של עולם החסידות, מבינים שישנם עוד צדיקים שראיתם דומה לראיתו של הרב קוק. אחד מהאדמו"רים הללו הוא הרבי מהוסיאטין זי"ע, בעל ה'אהלי יעקב', וניתן לראות את הקשר בין דברי הרב קוק במדבר שור לדבריו על פרשתנו (אהלי-יעקב ויצא תש"ח).

בדבריו מבאר האהלי יעקב את עניין החיבור של י"ב האבנים לאבן אחת גדולה, בדומה להסברו של הרב על הרגל הכללית שיש לכל יהודי בנוסף לרגל המסמלת את העבודה האישית:

הרמז של התקבצות האבנים מעצמן בא להורות איך להתנהג בעתיד – רמז הוא שבענין קבוצת גלויות והעליה לארץ ישראל צריכה להיות התעוררות מעצמנו (...) בהתקבצות האבנים והעשותן לאחד מרומז עוד, שקבוצת גלויות לבד אינו מספיק לקיום האומה בארץ ישראל. נחוצה אחדות גמורה, התלכדות לגוף אחד. הפירוד היה סבת הגלות והשלום והאחדות הוא התיקון.

בתורה אחרת שלו בפרשתנו (תש"ו) אומר זאת הרבי מהוסיאטין בצורה נוספת:

כה מסופר בפרקי דר"א, מספר האבנים שנתקבצו תחת מראשותיו היו י"ב נגד י"ב שבטים, ונבלעו באחת, להודיע שכולן עתידין להיות גוי אחד בארץ. זהו הרמז על קיבוץ גלויות, ועל התחיה הכללית של האומה בארץ ישראל.

ויזרח לו השמש

נמשיך בדברי הרב קוק זצ"ל:

¹¹ ראה בשיחה לפרשת תולדות תש"פ על הקשר בין יצחק ועשו.

והנה חז"ל אמרו על פסוק "לא יהיה בך אל זר" דקאי על יצר הרע שהוא אל זר שהוא בלבו של אדם, והנה מדה זו של פירוד הדעות יאתה רק לעובדי ע"ז ח"ו, כמה שכתוב בעשו "נפשות" שאין להם קישור אחד לחבירו¹². אבל אנחנו בני אל אחד ב"ה אחים אנחנו זה לזה איך נתנכר אחד לחבירו.

על כן אמר "הסירו את אלהי הנכר" – היצר הרע של ההתנכרות "אשר בתוכם" בעצמכם. ושמא תאמרו, איך אפשר מיד להפוך את הלב מפירוד הדעות לאהבה, על כן אמר להם כי באמת שורשי הנפשות מאוחדים הם בישראל כדכתיב "שבעים נפש", אבל החיצוניות מצד המעשים והפעולות החיצוניות גרמה להיות פירוד, ודבר חיצוני נקל לתקן, על כן "והטהרו" על ידי מה שתחליפו שמלותיכם "ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח", להורות על הנראים כנפרדים שהם באמת כולם באחדות אחת שכס אחד לעבודת השי"ת¹³, ואמר שהוא יש בידו כח של רבים על כן הוא צריך לתקן תיקון הצריך לרבים דהיינו התאחדות הכלל.

אלוהי הנכר אינם עבודה זרה אלילית, אלא יצר רע המוביל לפירוד והתנכרות – זו הטהרה אותה מבקש יעקב מבניו. זהו אינו תיקון קל אבל בהחלט תיקון עמוק ויסודי, מפני שבפנימיות כל ישראל הוא יחידה אחת, אך יש צורך לקלף את הקליפה החיצונית ולהחליף את הלבושים החיצוניים – "והחליפו שְׁמֹלֵתֵיכֶם".

...על כן מצינו שאמר לו (ליעקב) המלאך שיהיה שמו ישראל אז כשנתאבק עמו, והוא היה שרו של עשו, ורצה לבטל כח קדושת האחדות שבישראל, אך לא יכול לו, רק נגע בכף ירכו.

והרמז בזה כי ב' רגלים צריך לאמת, היינו אהבת הכלל ותיקון הפרט; ובאמת היה ראוי שכל שהאדם הוא יותר זהיר בתיקון עצמו כן יתוסף בו כח השלום והאחדות ותיקון הכלל, וכמו כן מי שטובת הכלל קרובה ללבבו ראוי שישים לבו יותר להשלמת עצמו שגם זה נוגע הרבה להכלל. וגרם שרו של עשו שהוא היצה"ר שתהיה רגל א' צולעת, וימצא מי שהכלל חביב לו ומחסר מהשלמת עצמו, ולהיפך מי שטובת עצמו הרוחנית חביבה לו ומהשלום וטובת הכלל יסיר לבו, והיינו "צולע על ירכו". אבל זאת הצליעה אינה נמשכת ח"ו כי "ויזרח לו השמש" ודרשו חז"ל: להתרפא מצליעתו.

הרב קוק מבאר שכל אחד יכול לצלוע באחת מהרגליים אותם תיאר בתחילה. האחד מדגיש את תיקון הכלל אך בכך מחליש את תיקונו העצמי, ויש אחד שמתקן את עצמו אך "צולע" בתיקון הכלל.

הרב אומר שהצליעה אינה תמידית, ולבסוף יבוא המרפא ונוכל להיות שלמים בשתי הרגליים. אמנם הרב אינו מזכיר זאת, אך השלמות הזו מתרחשת בשכם – "וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלָם עִיר שְׁכָם" (בראשית לג יח) "שלם בגופו, שנתרפא מצליעתו" (רש"י שם). דווקא בשכם יעקב מתרפא לגמרי, מפני שזהו המקום אותו עובדים את ה' "שכם אחד" – וזהו המקום בו קבלו ישראל על עצמם ברית מתוך ערבות הדדית מיד בעת בואם ארצה.

¹² ראה דברי רש"י (בראשית מו כו): מצאתי בויקרא רבה עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו לשון רבים, לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה, יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש, לפי שהיו עובדים לאל אחד.

¹³ לנו, אנשי ישובי גב ההר היושבים סביב לשכם עיה"ק ת"ו, אמורה להיות תביעה פנימית לאחדות. אדם ששייך לעיר שכם אינו בונה מצבה הדורסת אחרים, אלא מייסד מזבח הכולל את כולם – "שכם אחד".

ומה שסמך יעקב אבינו לטעם בנין המזבח שהוא מורה על האחדות וההתכללות בתוך הכלל, ל"ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי", יובן יותר על פי מה שאמרו חז"ל בתפילת הדרך.

יש מחלוקת בגמרא, האם לומר את תפילת הדרך בלשון יחיד או רבים. מצד אחד, זו תפילה של היחיד לקראת יציאתו לדרך, אך סברת הדעה השנייה היא "לישתף איניש נפשיה בהדי ציבורא", לשתף את תפילת היחיד עם כל הציבור. לכן נפסק להלכה שמתפללים את תפילת הדרך בלשון רבים.

שהיא דוקא משהחזיק בדרך, ומקשים על זה הלא טעם תפילת הדרך הוא משום שסתם דרכים בחזקת סכנה, אם כן לפי דברי חז"ל "לעולם יקדים אדם תפילה לצרה" היה צריך להקדים תפילת הדרך קודם שיחזיק בדרך.

אמנם יובן על פי מה דאמרין בברכות שם גבי תפילת הדרך: "אמר אביי לעולם לישתף איניש נפשיה בהדי ציבורא" דהיינו שיאמר לשון רבים "שתוליכנו לשלום", ולכאורה למה באה האזהרה הזאת דוקא בתפילת הדרך? והלא כמה תפילות יש בלשון יחיד ולא הקפידו ע"ז חז"ל, כמו תפילת "אלהי נצור" שהיא בלשון יחיד ו"אלהי עד שלא נוצרתי" וכיו"ב. ונראה שהוא ע"ד שהעיר הגאון מהר"ל מפראג ז"ל על ענין דרכים בחזקת סכנה, שהוא מפני שבהיותו בדרך הוא נפרד מהכלל ויוצא מהסדר הכללי.

כשאדם מרגיש שהוא חלק מחבורה גדולה, הרגשה זו נותנת לו כח לעמוד בנסיונות שיבואו עליו. לכן כאשר אדם נוסע למקום רחוק, נועדים איתו חבריו לקראת הנסיעה, לומר לו שנסיעתו היא מכח כל הציבור. שמעתי על אחד מבני אחת החסידויות שהתגייס ל"נח"ל החרדי" וקצת התרחק, והוריו חששו לעתידו הרוחני. הרבי שלו ביקש ממנו שיבוא אליו בכל פעם שהוא חוזר לביתו ויספר לו על חוויותיו בצבא. הרבי בפקחותו שייך את אותו חסיד לכלל החסידות, וכעת מרגיש החסיד כמו שליח של הרבי בצבא, הרגשה שיכולה לשמור עליו מאוד במקום זה.

ועל פי זה נראה שמשום הכי חשו חז"ל שיאגד את עצמו על כל פנים במחשבתו ודיבור תפילתו אל הכלל, ויהיה הקשר אמיץ עוד יותר מאילו ישב ביניהם לבד (...) והנה הדבר ידוע שכל דבר מתבחן בהיפוכו כיתרון האור הבא מהכרת החושך, כן האדם מכיר יותר תועלת הרבים והתכללותו עמהם בהיותו בדרך בודד ומרגיש עד כמה הרבים משלימים חסרונו בין בדברים הגשמיים בין בדברים הרוחניים, ומתוך כך הוא מכניס בלבבו אהבת הכלל יותר. וכיון שהוא מתאגד אל הכלל קונה תפילתו מעלת תפילת הציבור.

לכן תיקנו לומר את תפילת הדרך דווקא כשיצא האדם מן העיר, כאשר הוא חש את חסרון הציבור וממילא תפילתו יותר ציבורית וכך באמת משתף האדם את נפשו בציבור. דבר זה נכון במישורים רבים. לעיתים רק כאשר אדם עוזב את היישוב בו הוא גדל או את הישיבה בה למד, רק אז הוא יודע להעריך את מה שהמקום הזה נטע בו ונתן לו, דבר שלא תמיד ניתן להבין כאשר נמצאים באותו מקום.

(...) על כן אמר יעקב אבינו ע"ה (...) גם "ויהי עמדי בדרך", נפרד מאביו יצחק ואמו ומהנפשות שהיו נלוים עליהם לעבודת השי"ת, כי גם יצחק אבינו ע"ה קרא בשם ד' ולמד את בני העולם עבודתו והיו לו תלמידים רבים, וכשהיה יעקב עמהם או כשהיה בבית מדרשו של שם ועבר היה כלול עם הציבור, ועתה בדרך היה ד' עמו מפני התאגדותו אל הכלל תמיד, על כן בנה מזבח להשלים זה הרמוז.

יעקב אבינו בונה בדרכו המיוחדת את האומה הישראלית. הוא אוחד את החבל בשני קצותיו ומחנך את שנים-עשר ילדיו, ובכך גם כל אחד ואחד מאיתנו, לצמוח כל אחד בדרך הייחודית לו ובד בבד להשתייך לכלל. עלינו להיות שלמים בשתי הרגליים שלנו, ואף את הדברים הנוגעים לנו, עלינו לקיים "בשם כל ישראל"; וכן להפך, להבין כיצד ענייני הכלל נוגעים לכל אחד מאיתנו.

יזכנו ה' לאחדות אמיתית מתוך שלמות אישית של כל אחד ואחד וכך תתקיים תפילתנו – "מזבח חדש בציון תכין".

כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים

לקבלת השיחה השבועית + סרטון דבר תורה על הפרשה,
במייל או בווצאפ, שלחו הודעה ליהושע גלברד
טל': 0507866874, או במייל: ytgelbard@gmail.com

ניתן לפנות להקדשת שיחה שבועית (360 ש) / סרטון דבר תורה (180 ש).
או כל תרומה אחרת ליהושע במייל או בנייד.